

МАЛ, АМЬТНЫ ГОЦ ХАЛДВАРТ ӨВЧИН, ТҮҮНЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

тухай

Э.Рэгдэндагва

ХСИС-ийн ЦС-ийн ЦЭЗТ-ийн ахлах багш,
цагдаагийн дэд хурандаа, докторант

Байгалийн голомтот болон мал, амьтнаас хүнд халдварладаг өвчний ойлголт, түүний төрөл, хэлбэр болон өвчний тархалтаас урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр ажиллаж байгаа Цагдаагийн байгууллагын Олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах газрын алба хаагчид энэ өвчний талаар болон хөл хорио цээрийн дэглэм сахиулах ажиллагааны чиглэлээрхи онол, практикийн мэдлэг дутмаг байдаг билээ. Тиймээс энэ сэдвийн хүрээнд дараах 2 асуудлыг хөндөн авч бичихийг зорилоо. Үүнд:

- Мал амьтны гоц халдварт өвчний тухай ойлголт, төрөл, хэлбэр
- Хорио цээрийн дэглэм сахиулах ажиллагааны талаар товч авч үзье.

Мал амьтны гоц халдварт өвчний тухай ойлголт /animal infectious diseases/

Мал амьтны гоц халдварт өвчний тухай ойлголт гэдэг тухай улс орны нийгэм эдийн засагт хор хохирол учруулдаг, тухайн улс орны хил хязгаараас хамааралгүйгээр тархан дэлгэрдэг өвчин байдаг. Энэ өвчний дотроос малын шүлхий өвчин юм.

Шүлхий нь олон улсын мал амьтны халдварт өвчний “А” ангилалд багтдаг, маш богино хугацаанд олон төрлийн мал, амьтан хамран сум, аймаг, улс, тив, дэлхийд дамжин тархах аюултай, эдийн засгийн ихээхэн хохирол учруулдаг, олон улсын худалдааны хорио цээрт өвчин юм. Туруутан тэжээвэр болон зэрлэг амьтад өвчилнө. Өвчний нууц үе 1-14 хоног. Шүлхий нь салаа туурайтай мал, амьтдыг өвчлүүлэн богино хугацаанд маш хурдан тархаж, үлэмж хэмжээний газар нутаг, улс орныг, олон улсыг хамран энзоот, эпизооти, панзооти гэсэн 3 хэлбэрээр гардаг онц аюултай гоц халдварт өвчин юм.

Хүн амын дунд халдварт өвчин дэлгэрэхийг эпидеми, мал амьтны дунд дэлгэрэхийг эпизооти гэж ялган нэрлэдэг билээ. Шинэ мянган эхэлснээс хойш малын шүлхий өвчний эпизооти, уг өвчний голомттой улс орон төдийгүй энэ өвчин огт гардаггүй буюу гарахаа болиод удаж байгаа улс орнуудад дэгдэн аюул учруулсаар ирсэн.

Шүлхий өвчний үүсгэгчийг 1898 онд Ф. Лефлер, П. Фрош нар нээснээр мал амьтанд өвчин үүсгэдэг вирусүүдийн дотроос шинжлэх ухаанд хамгийн анх нээгдсэн вирус болжээ. Шүлхийн вирус хэмжээгээрээ хамгийн жижигхэнд тооцогдох боловч мал амьтны эрүүл мэнд, улс орны эдийн засагт жинхэнэ гамшиг учруулдаг учраас амьд мал, амьтан болон амьтнаас бэлтгэсэн бүх төрлийн бүтээгдэхүүний олон улсын худалдаанд ноцтой бэрхшээл учруулдаг бичил биетэн мөн.

Шүлхийн вирус 100 гаруй зүйлийн амьтныг өвчлүүлж чаддаг бөгөөд дотроо А, О, С, САТ-1, САТ-2, САТ-3, Ази-1 гэсэн долоон хэв шинжид хуваагдана.

Эдгээр вирусээс А, О, С гурван хэвшинж нь дэлхийн янз бүрийн улсад тархсан байдаг бол САТ (Southern African Territories) хэвшинж нь Африк, Ойрх Дорнодын улс орнуудад, Ази-1 хэв шинж нь Ази тив, Ойрх болон Дундад Дорнодын орнуудад голлон оношлогддог. Гэхдээ сүүлийн жилүүдэд оношлогдож байгаа шүлхийн вирусүүдийн дотор, О хэв шинжээс үүсч, “Бүх Азийн омог” хэмээн нэрлэгдсэн аюултай вирус зонхилох хувийг эзлэн, тив дэлхийг алгасан тархаж байгаа юм. Энэ омгийн вирус 1998 онд Энэтхэгт анх тархаж эхэлснээ улмаар хөрш зэргэлдээх бараг бүх орнуудад нэвтэрсний дараа 1999 онд Хятад, Тайван, Мьянмар, Тайланд, Вьетнам, Лаос зэрэг улсад тархсан байна. Энэ вирус 2000 оны 3 дугаар сард Өмнөд Солонгос, Японд оношлогдож, 4 дүгээр сард нь Оросын Уссурск муж болон манай улсын Дорноговь аймгийн Улаанбадрах суманд дэгдэлт үүсгэж байсан. Дараа нь 2000 оны 9 дүгээр сард, уул нь 1957 оноос хойш шүлхий өвчин гараагүй байсан Өмнөд Африкт тархсан ба 2001 оны 2 дугаар сард Нэгдсэн Вант улс болон Умард Ирландад, 3 ба 4 дүгээр сард Ирланд, Франц, Недерланд зэрэг улсад оношлогдож, 2003 онд Афганистан, Балба, Пакистан зэрэгт тархжээ. Түүнээс хойш Бүх Азийн омог өөр газар хараахан оношлогдоогүй байна.

Шүлхийгээр өвдсөн мал амьтанд илэрдэг хамгийн онцлог шинж бол амны хөндийн салт бүрхэвч нь үрэвсэн цэврүүтсэнээс шүлс нь асгарч, туурай нь үрэвсэж өвчилдөг. Ийм учраас зарим улсад энэ өвчнийг “Туурай болон амны өвчин (*Foot and mouth disease*)” гэж нэрлэдэг. Шүлхийн вирус хоёр гол онцлог чанартай.

Нэгдүгээрт, салаа туурайтныг халдварлуулах чадвар туйлын сайтай. Өөрөөр хэлбэл, шүлхийгээр өвчилсөн ганцхан мал буюу амьтан байхад л хавь орчныхоо нутаг дэвсгэрийн дархлалгүй бүх малыг өвчлүүлж чадна. Ялангуяа үхэр, хонь, гахайн сүрэгт шүлхийн вирус түргэн хугацаанд тархаж өвчлүүлдэг учраас түүний аюулыг хуурай өвсөнд гарсан түймэртэй харьцуулсан баримт олонтаа тааралддаг.

Уг вирусийн хоёрдугаар гол онцлог чанар бол түүний гадаад орчинд удаан хугацаагаар амьдарч, хол зайд тархдаг чадвар юм. Тухайлбал, Францад нэг удаа шүлхийн эпизооти үүсгэсэн вирус агаараар дамжин явсаар Ла-Маншийн хоолойг гаталж, 90 гаруй километрийн зайтай орших, Англи улсын нэгэн аралд хүрч халдвар тарааж байсан нь шинжлэх ухаанд баталгаажин үлдсэн байдаг.

Мал, амьтан шүлхийгээр өвчлөөд эдгэрсэн ч вирус агуулагч болон үлддэг тул халдварын голомтын бүх малыг заазалж, шатааж устгах шаардлагатай байдаг. Жишээлбэл, 1997 онд Тайван улсад гахайн шүлхий өвчин дэгдэхэд 6000 гаруй ферм өртөж, 4 сая гаруй гахайг устган, 21 сая тун вакцин хэрэглэсэн бөгөөд эдгээр арга хэмжээнд 378,6 сая америк доллар зарцуулжээ. Эдийн засгийн хохирол үүгээр хязгаарлагдсангүй. Гадаадад экспортлох ёстой байсан гахайн махыг үйлдвэрлэж чадаагүйгээс 1,6 тэрбум долларын алдагдалд орж, гахайн аж ахуй болон үйлдвэрт ажиллаж байсан 65 000 гаруй хүн ажлын байраа алдсан байдаг.

Энэ жилийн хувьд Ховд аймгийн Булган суманд 2015 оны 2 дугаар сарын 25-ны өдөр сэжиг илрэн, 2015 оны 3 дугаар сарын 04-ны өдрийн лабораторийн шинжилгээгээр гоц халдварт шүлхий өвчин болох нь тогтоогдсоноос хойш уг аймгийн 2 (Булган, Үенч) сумдын 4 голомтонд нийт 922 мал өвчилсөн байна. Шүлхий өвчнөөр 2015 оны 03 дугаар сарын 14-ны өдрөөс хойш шинээр мал нэмж өвчлөөгүй тул уг өвчинтэй тэмцэх стратеги, зааврын дагуу 2015 оны 5 дугаар сарын 4-ны өдөр хорио цээрийн дэглэмийг бууруулан хязгаарлалтын дэглэмд шилжүүлсэн байна.¹

Тарваган тахал

Тарваган тахал олон улсын дүрмээр зохицуулагддаг байгалийн голомтот хурц халдварт өвчин юм. Богино хугацаанд олон хүнийг хамран өвчлүүлж, эрт оношилж зөв эмчлээгүй тохиолдолд богино хугацаанд хүндрэн үхэлд хүргэх аюултай өвчин юм. Тарваган тахал нь мэрэгч амьтдаас хүнд халддаг гоц аюулт халдварт өвчин юм. Тарваган тахлаар тарвага, зурам, үхэр огодой, үлийн болон гэрийн цагаан оготно, чичүүл зэрэг мэрэгчдээс гадна хүн өвчилдөг. Өвчин үүсгэгчийг мэрэгчдийн дунд бүүрэг дамжуулдаг. Өвчин үүсгэгч нь мэрэгчдийн арьсанд 23 хоног, хоол хүнсэнд 2-4 сар, өвчтний цэр, идээ, цусанд 4-165 хоног өвчин үүсгэх чадвартайгаар хадгалагдана.

Шалтгаан:

- Тарваган тахлын үүсгэгч *yersinia pestis* зууван хэлбэртэй. Тарваган тахлын нян 37 хэмийн дулаанд бүрээс үүсгэнэ.

- Тарваган тахлын нян бүүргийн ходоодонд 0-15 хэмд 396 хоног хүртэл, мэрэгчдийн нүх ноохой, газрын хөрс, хүйтэн, чийгтэй нөхцөлд олон сарын турш амьдрах чадвартай бөгөөд бусад бичил биетний нөлөө болон нарны гэрэл, химийн бодисын нөлөөнд тэсвэргүй.

Халдвар хэрхэн дамжих вэ?

- Шууд халдварын зам. Өвчтэй тарвага агнах, арьс өвчих, мах эвдэх зэрэг үйл ажиллагааны явцад арьс салстын бүтэн байдал алдагдсан үед болон өвчтөнийг асрах, сувилах, халдвартай эд, зүйлстэй хамгаалах өмсгөлгүйгээр харьцсанаас арьсны болон булчирхайн хэлбэрийн тахлаар өвчилнө.

- Дам халдварын зам. Мэрэгч амьтдын бөөс, бүүрэг, цус сорогч үе хөлтөнд хазуулах зэрэг тохиолдлуудад халдварлана.

- Агаар дуслын зам. Тарваган тахлын уушигны хэлбэрээр өвчилсөн хүн түүний нэгдүгээр замаар халдварлана. Лабораторид осол гарсан үед уушигны хэлбэрээр өвчилж болно. Нүх, ичээ

---

¹ Гоц халдварт, халдварт өвчний 2015 оны нөхцөл байдлын тухай мэдээлэл

ухах үед болон уушгины хэлбэрийн тахлаар, өвчилсөн хүнээс амьсгалын замаар халдвар дамжина.

- Хоол хүнсний зам. Тахлаар өвчилсөн тарваганы мах, махан бүтээгдэхүүнийг дутуу боловсруулан хэрэглэх явцад халдварлана. Илрэх шинж тэмдэг:

- Гэнэт өндөр халуурах
- Толгой хүчтэй өвдөх, эргэх
- Дотор муухайрах
- Бөөлжих,
- Тайван бус болж, нойргүйтэх
- Арьс салстаар халдвар авсан үед булчирхай томорч хүчтэй эмзэглэнэ. (булчирхай цочих)
- Амьсгалын замаар халдвар авсан тохиолдолд гэнэт өндөр халуурч цээжээр өвдөх, ханиалгах, цустай цэр гарах, амьсгаадах

- Хоол боловсруулах замаар халдвар авсан үед суулгах, заримдаа цусаар суулгах шинжүүд илэрнэ.

Тарваган тахлын дараах эмнэлзүйн хэлбэрүүд тохиолдоно.

- Арьсны хэлбэр
- Булчирхайн хэлбэр
- Уушигны хэлбэр
- Үжил хэлбэр
- Гэдэсний хэлбэр
- Залгиур хоолойн хэлбэр

1. Тарваган тахлын арьсны хэлбэр: нян орсон газар үрэвсэн улайж, толбо, гүвдрүү, үүсгэн, цусархаг шүүс бүхий цэврүү болж хувирдаг. Гэмтсэн хэсгийн өөхөн эслэг хавдах ба эмчилгээ эхлээгүй тохиолдолд үрэвсэл маш хурдан өвчин ихтэй хатги болж хувирна.

2. Тарваган тахлын булчирхайн хэлбэр нь:

- Гэмтсэн арьс салстаар нэвтрэн орсон тарваган тахлын нян үржиж, шингэний урсгалаар ойролцоох тунгалгийн зангилаанд хүрч цочмог үрэвслийг үүсгэнэ. Зонхилон суга, хүзүү, цавины булчирхай үрэвсдэг. Үрэвслийн процесс арьсан доорх өөхөн эслэг, ойролцоох тунгалгийн зангилаануудыг үрэвсүүлэн, барьцалдсан бэрсүү буюу моомыг /бубон/ үүсгэнэ.

- Моом нь орчныхоо эдтэй барьцалдсан, голдоо хатуу, зах уруугаа зөөлөн, хөдөлгөөнгүй, маш их эмзэглэлтэй байдаг. Ийм учраас өвчтөн албадмал байрлалд ордог байна. Булчирхайн тахлыг эмнэлзүйн илрэлээр нь хөнгөн, дунд, хүнд гэж ангилдаг. Моом шимэгдэх, идээлж цоорох, хатуурч ур тогтохын аль нэгээр эдгэрнэ.

- Хүнд хэлбэрийн булчирхайн тахал эдгэрэх шатандаа уушигны хоёрдогч тахал, үжил, мөн мэнэнгээр хүндэрч болно.

Тарваган тахлын уушигны хэлбэр:

Тахлын нян агаар дуслын замаар амьсгалын дээд зам болон нүдний салстад нэвтэрсэн тохиолдолд уушигны хэлбэрийг үүсгэнэ. Уушигны анхдагч тахал тархвар зүйн аюул ихтэй хүнд хэлбэр юм. Гол шинж тэмдэг нь халдварын ерөнхий шинжээс гадна, өндөр халуурах, цээжээр хатгуулан өвдөх, ханиалгах ба цэр эхэн үед хөөсөрхөг, дараа нь шингэн цусархаг болдог.

Өвчний эхлэл үед уушганд ямар нэг эмгэг илрэхгүй. Цэр болон гадаад орчинд тахлын нян ихээр ялгарна. Өвчний 2 дахь өдрөөс уушигны тогшилтын чимээ бүдгэрч нойтон хэрчигнүүр сонсогдож эхэлдэг. Цээжний гялтан хальс үрэвсэж эхлэхэд өвдөлт илэрдэг. Өвчтөнд агаар дутагдсанаас өндийж суух, орноосоо босон харайх, гадаа агаар салхинд гарахыг эрмэлзэж хөөрлийн байдалд орно. Цаашид төв мэдрэлийн системийн эмгэг өөрчлөлтүүд гарч ирнэ. Өвчний төгсгөл үед эмнэлзүйн явц хүндэрч халдвар хордлогын шокод орно. Уушигны хэлбэр нь үжил хэлбэрээр хүндэрч болно.

4. Тарваган тахлын анхдагч үжил хэлбэр

- Тарваган тахлын үүсгэгч цусанд шууд орсноор шарх, моом, уушигны үрэвсэл зэрэг анхдагч голомтлог үрэвслийн шинжгүйгээр шууд эхэлдэг.

- Нууц үе хэдхэн цаг үргэлжилдэг. Өвчин маш хүнд явцтай, гэнэт хүчтэй чичрүүдэс хүрч, өндөр халуурч, толгой хүчтэй өвдөж, биеийн байдал богино хугацаанд хүндэрдэг. Зүрх судасны дутал зонхилж, халдвар хордлогын шоконд ордог. Амьсгал өнгөц, хөөсөрхөг шингэн цэр гарна, өвчтөн цусархаг зүйлээр бөөлжих буюу суулгадаг. Өвчтөний өтгөн, шингэн ялгадсанд тахлын нян илэрдэг.

• Хүчтэй хордлогын улмаас ухаан алдаж, дэмийрэх, баримжаа алдах, хэл яриа ээдрэх, толгой хүчтэй өвдөх, эргэх зовиур илэрдэг. Өвчтөн удалгүй хөдөлгөөнгүй, эрс суларсан буюу оворгын байдалд ордог. Хожуу үед цусаар зөөгдөн хоёрдогч голомт үүсдэг. Суга, цавь, чацархай зэрэг олон булчирхайд моом үүсдэг. Арьсан дээр том, жижиг хэмжээтэй хар хөх өнгийн цусан хуралтууд гарна, өвчтөн 1-2 хоногт зүрх, судасны цочмог дутлын улмаас нас барна. \

5. Тарваган тахлын гэдэсний хэлбэр • өвчний энэ хэлбэр халдварын ерөнхий шинжээр илрэхээс гадна ходоод, гэдэсний талаас хүчтэй өөрчлөлт гардаг. Ходоод гэдэс өвдөж, цусархаг зүйлээр бөөлжиж, суулгана. Өвчтөний өтгөнөөр тахлын нян ялгардаг.

6. Тарваган тахлын залгиур хоолойн хэлбэр • энэ хэлбэрийн үед шинж тэмдэг илрэхгүй байж болох тул хөөмийн арчдасны шинжилгээгээр илрүүлнэ. Хамар залгиурын стрептококк болон вирусийн гаралтай үрэвсэлтэй шинж тэмдгийн хувьд адил байх боловч хүзүүний тунгалгийн зангилаанууд илүү том бөгөөд эмзэглэлтэй байдаг. Халдвар судлалын асуумж, сэжигтэй мэдүүлэггүй тохиолдолд оношны алдаа гарч болох тул лабораторийн шинжилгээгээр оношийг магадална.

Одоогийн байдлаар 17 аймгийн 137 суманд тарваган тахлын байгалийн голомт орших ба идэвхтэй голомт манай улсын нийт нутаг, дэвсгэрийн 28.3 хувийг эзэлдэг байна. Өнгөрсөн 10 жилийн хугацаанд Архангай, Баянхонгор, Баян-өлгий, Завхан, Говь-Алтай зэрэг 11 аймгийн 25 суманд тарваган тахал өвчнөөр нийт 36 хүн өвчилж 10 хүн нас барсан байна.

Сэргийлэлт

1.Сэжиг бүхий үхсэн мэрэгч амьтдын сэг зэмтэй тааралдвал мэргэжлийн байгууллагад хандах

2.Нохой зууж ирсэн тарвагад хүрэхгүй байх, хөдөлгөөн нь удааширсан тарвагыг агнахгүй байх, арьс, махыг ашиглахгүй байх

3.Тарвагыг нохойгоор бариулах, хавхаар агнахыг цээрлэх

4.Өвчний шинж тэмдэг илэрсэн тохиолдолд эмнэлгийн байгууллагад мэдэгдэх гэхдээ өвчтөнтэй ойр байсан хүнээр хэл хүргүүлэхээс татгалзах, учир нь халдвар тархаж болзошгүй юм.

5.Сэжигтэй өвчтөн болон эд материалтай холилдсон хүнийг тусгаарлах

6.Сэжиг бүхий эд материал, өвчтөний хэрэглэж байсан зүйлсд онош тодрохоос нааш хүрэлцэхгүй байх

7.Тарвага агналтыг зөвшөөрсөн газарт, тогтоосон хугацаанд сэргийлэх тарилга хийлгэсэн хүн хийх

8.Тарвага зурам агнахыг хориглох , түүнтэй харьцахгүй байх, тарваганы ичээ, нүх ухаж, нүх дошны дэргэд сууж амрахгүй байх

9.Гэртээ тарвага өвчих, нойтон арьс хадгалах, боловсруулаагүй мах оруулахыг цээрлэх

10. Голомттой нутгийн анчид, арьсны наймаачид, тарваганы мах идэх дуртай хүмүүсийг сэргийлэх вакцинд хамруулах шаардлагатай юм.

Хорио цээр тогтоох үйл ажиллагаа

Хүн малын гоц халдварт өвчний хорио цээрийн хязгаарлалтын бүс тогтоох, уг бүсэд явуулах үйл ажиллагааг:

1. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа

2. Хорио цээрийн бүсийг тогтоох аргачлал

3. Хорио цээрийн дэглэмийн бүсийн бүдүүвч (загвар)

4. Хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчний үед хорио цээрийн дэглэмийг хэрэгжүүлэх зохион байгуулалт

Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 19.1-д заасан шуурхай бүлэг ажиллана². Шуурхай бүлэг нь мал, амьтны гоц халдварт өвчний хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

1. Мал, амьтны гоц халдварт өвчний улмаас халдварын голомтод учирсан хор уршгийг арилгах үйл ажиллагааг тухайн нутгийн захиргааны байгууллагатай хамтран шуурхай удирдан зохион байгуулах;

² Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 2003 он №25

2. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд халдварын голомтыг устгах, ажиллах хүч хэрэгслийг зохион байгуулах, мэргэжлийн анги болон нутгийн иргэдийг дайчлан ажиллуулах, нутгийн захиргааны байгууллага, аж ахуйн нэгж, иргэдийн үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах;

3. Өвчний цагийн байдлыг холбогдох мэргэжлийн байгууллагын оролцоотойгоор тогтмол үнэлж, шийдвэр гарган хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

4. Өвчний голомтыг устгах, тархалтыг таслан зогсоох, учирсан хохирлыг богино хугацаанд арилгахад шаардагдах халдваргүйжүүлэх бодис, техник хэрэгсэл, халдвар хамгааллын хувцас, ариутгалын тоног төхөөрөмж, бусад бараа, бүтээгдэхүүний тооцоог гаргаж тухайн нутгийн захиргааны байгууллага болон онцгой байдлын төв байгууллагад хүргүүлэх;

5. Шуурхай бүлэг, мэргэжлийн ангийн ажиллах байр болон голомтын бүсэд холбоо, мэдээллийн сүлжээ бий болгох ажлыг зохион байгуулах;

6. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон нутгийн зааг, бүсэд зорчигч, тээврийн хэрэгсэл орох, гарах, дамжин өнгөрөх цэг, зурвасыг гамшгийн болон мэргэжлийн хяналтын улсын байцаагч, мал эмнэлгийн болон нутгийн захиргааны байгууллагатай хамтран тогтоож, анхааруулсан тэмдэг тавиулах, харуул хамгаалалт ажиллуулах;

7. Гоц халдварт өвчний эх үүсвэр, гаралт, дэгдэлт, тархалтын шалтгааныг нарийвчлан тогтоох талаар холбогдох байгууллагад дэмжлэг үзүүлэх;

8. Халдварын голомтод байгаа байнгын оршин суугчдад хүнс, өргөн хэрэглээний бараа, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг нутгийн захиргааны байгууллагатай хамтран хүргэх;

9. Халдварын тархалтаас сэргийлэх, голомтыг устгах ажлын хэрэгжилтэд хяналт тавих;

10. Хорио цээрийн онцгой бүсээр дамжин өнгөрөх зорчигч, тээврийн хэрэгсэлд хяналт тавьж, нэвтрэх зөвшөөрөл олгох;

11. Зэрлэг ан, амьтдын хөдөлгөөнд хяналт тавих, шаардлагатай тохиолдолд өвчний тандан шинжилгээ хийх асуудлыг байгаль орчны байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх;

12. Хорио цээр, хязгаарлалтын бүсэд байгаа байнгын оршин суугч болон тэнд ажиллаж байгаа хүмүүсийг эрүүл мэндийн үзлэг, шинжилгээнд хамруулах, хяналт тавих, халдвараас сэргийлэх талаар мэдээлэл хийж аюулгүй ажиллах нөхцөлөөр хангах.

13. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд мал эмнэлгийн нарийн мэргэжлийн, хяналтын, устгалын, шалган нэвтрүүлэх болон зорчигч тээврийн хэрэгсэл халдваргүйжүүлэх, хэв журам сахиулах зэрэг мэргэжлийн анги ажиллана.

14. Мэргэжлийн ангийг гамшгаас хамгаалах тухай хуулийн 27.1.2-т заасны дагуу байгуулна.³ Үүнд:

1. Мал, амьтны гоц халдварт өвчин гарсан нутгийн мал, амьтанд үзлэг, тандалт хийж өвчний тархалтын зааг хязгаарыг тогтоож байх;

2. Өвчний халдварыг таслан зогсоох, голомтыг устгах арга хэмжээг зохион байгуулах үүрэгтэй мал эмнэлгийн удирдах болон үйлчилгээний нэгжүүдийн мэргэжилтэн оролцсон мэргэжлийн багийг байгуулан ажиллуулах;

3. Гоц халдварт өвчнөөр өвчилсөн, үхсэн, өвчний сэжигтэй мал, амьтнаас холбогдох стандарт, зааврын дагуу дээж авах, дээжийг аймаг, бүс, улсын лабораторид хүргүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

4. Лабораторийн шинжилгээний дүнг үндэслэн өвчний тархалт, халдварын явц, байгаль орчин, хүн амын бөөгнөрөл, зам, тээврийн ачаалал зэрэг хүчин зүйлийг харгалзан дор дурдсан. -халдварын голомт -сэжигтэй -хамгаалалтын -эрүүл гэсэн 4 бүсийг тогтоох санал боловсруулах;

5. Гоц халдварт өвчний ил шинж тэмдэгтэй болон лабораторийн шинжилгээгээр эерэг урвалзүүлсэн мал, амьтныг богино хугацаанд ялган тусгаарлаж тухайн өвчинтэй тэмцэх зааврын дагуушаардлагатай арга хэмжээг шуурхай зохион байгуулах;

6. Өвчний голомт дахь эрүүл мал, амьтанд үзлэг, тандалт хийж, уг өвчнөөс сэргийлэх вакцинхийх, устгалын цэг байгуулах, хашаа, хороо, уст цэг, малын тоног хэрэгслийг халдваргүйжүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

---

³ Төрийн мэдээлэл сэтгүүл 2003 он №25

7. Шаардагдах вакцин, халдваргүйжүүлэх бодис, бэлдмэл, техник хэрэгслийг захиалах, хуваарилах, өвчинтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд мал эмнэлгийн үйлчилгээний нэгжүүдийг татаноролцуулах;

8. Өвчтэй малыг устгах ажлыг холбогдох зааврын дагуу холбогдох мэргэжлийн ангитай хамтран зохион байгуулж, устгал, ариутгал халдваргүйжүүлэлт хийсэн тухай акт үйлдэх;

9. Өвчний цагийн байдлын талаархи мэдээ, мэдээллээр шуурхай бүлэг, нутгийн захиргааны байгууллагыг хангах;

10. Тээврийн хэрэгсэл, хувцас хэрэглэл халдваргүйжүүлэх цэгийг голомт болон сэжигтэй бүсийн хөдөлгөөний гол чиглэлүүдэд холбогдох мэргэжлийн ангиудтай хамтран байгуулах;

11. Өвчний эх үүсвэр, дэгдэлт, гаралт, тархалтын шалтгааныг нарийвчлан тогтоох тандалтын багийг зохион байгуулах.

Мэргэжлийн хяналтын байгууллага шуурхай бүлэг, нутгийн захиргааны байгууллагын удирдлага, дэмжлэгтэйгээр дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ: Үүнд:

1. Гамшгаас хамгаалах болон мэргэжлийн хяналтын улсын байцаагч нар холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу гоц халдварт өвчний голомтыг устгах арга хэмжээний хэрэгжилтэд хяналт тавих;

2. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүс нутгаас халдвар алдагдах, улсын хилээр халдвар орохоос сэргийлэх зорилгоор байнгын болон хөдөлгөөнт эргүүл ажиллуулах;

3. Шуурхай бүлгээс олгосон зөвшөөрлийг үндэслэн хорио цээр, хязгаарлалтын бүсээр дамжин өнгөрөх зорчигч, тээврийн хэрэгслийг нэвтрүүлэх, хорио цээр, хязгаарлалтын бүсийн хүн ам, мал, амьтны хөдөлгөөнд хяналт тавих;

4. Хорио цээрийн дэглэм зөрчсөн аж ахуйн нэгж, байгууллага, иргэн, албан тушаалтанд хуулийн дагуу хариуцлага хүлээлгэж энэ тухай шуурхай бүлгийн даргад илтгэх.

Гоц халдварт өвчнөөр үхсэн мал, сэг, зэм устгах мал эмнэлэг, цагдаа, онцгой байдал, мэргэжлийн хяналтын байгууллагуудын төлөөллөөс бүрдсэн мэргэжлийн анги, шуурхай бүлэг, нутгийн захиргааны байгууллагын удирдлага, дэмжлэгтэйгээр дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

1. Устгал хийх мэргэжлийн ангийн бие бүрэлдэхүүний хөдөлмөрийн аюулгүй ажиллагааг хангах;

2. Устгал хийх ажиллагаанд хэрэглэгдэх техник хэрэгсэл, хамгаалах хувцас, химийн бодис, галт хэрэгсэл, устгал хийх нүхийг зааврын дагуу бэлтгэх;

3. Гоц халдварт өвчний ил шинж тэмдэгтэй болон лабораторийн шинжилгээгээр эерэг урвал үзүүлсэн мал, тэжээвэр амьтдыг малын эмчийн үйлдсэн актыг үндэслэн хүлээн авч зааврын дагуу устгах ажлыг гүйцэтгэх;

4. Устгасан мал, амьтдыг булшлах ажлыг гүйцэтгэж, орчныг халдваргүйжүүлэн хашаа хамгаалалт хийж, анхааруулах тэмдэг тавьж аймаг, сумын засаг захиргааны болон мэргэжлийн байгууллагад албан ёсоор хүлээлгэн өгөх;

5. Өвчтэй малыг устгасан ажлын гүйцэтгэлийн талаар шуурхай бүлэгт цаг тухайд нь илтгэх.

Шалган нэвтрүүлэх болон зорчигч, тээврийн хэрэгслийг халдваргүйжүүлэх мэргэжлийн анги нь шуурхай бүлэг, нутгийн захиргааны байгууллагын удирдлага, дэмжлэгтэйгээр дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

1. Халдварын голомт бүхий газраар дамжин өнгөрөх зорчигч, тээврийн хэрэгслийг халдваргүйжүүлэх, шалган нэвтрүүлэх суурин болон явуулын байрыг орон нутгийн нөөц боломжид тулгуурлан байгуулах;

2. Халдваргүйтгэх бодис, бэлдмэлээс дээж авч лабораторийн шинжилгээнд илгээж баталгаа гаргуулах, тэдгээрийн нөөцийг бүрдүүлэх;

3. Хорио цээр, хязгаарлалтын бүсээр дамжин өнгөрөх зорчигч, тээврийн хэрэгсэлд шуурхай бүлгээс олгосон тусгай зөвшөөрлийн баримт бичгийг үндэслэн бүртгэл хөтөлж, зохих зааврын дагуу халдваргүйжүүлж нэвтрүүлэх;

4. Голомтын бүсэд оруулах хүнс, бараа, бусад зүйлийг тогтоосон цэгт тусгайлан бэлтгэсэн талбай /тавцан/-д буулгаж сэлгүүлэн хүргүүлэх ажлыг зохион байгуулах;

5. Голомтын бүсэд байгаа хүн ам, ердийн болон авто тээврийн хэрэгслийг нэг бүрчлэн бүртгэж тэдгээрийн хөдөлгөөнд хяналт тавих;

6. Хорио цээр, хязгаарлалтын дэглэм цуцлагдсан үед шалган нэвтрүүлэх байранд үүрэг гүйцэтгэсэн нийт биебүрэлдэхүүний хувцас, багаж хэрэгслийг халдваргүйтгэх.

Хэв журам сахиулах мэргэжлийн анги нь шуурхай бүлэг, нутгийн захиргааны байгууллагын удирдлага, дэмжлэгтэйгээр дараахь чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ:

1. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд холбогдох хууль тогтоомж, журмын дагуу харуул хамгаалалтын үүрэг гүйцэтгэж зорчигч, тээврийн хэрэгслийн хөдөлгөөнд хяналт тавих;

2. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон бүсэд гэмт хэрэг, хэв журмын зөрчил гарахаас урьдчилан сэргийлэх;

3. Шалган нэвтрүүлэх болон зорчигч, тээврийн хэрэгслийг халдваргүйжүүлэх цэгүүдэд дэг журам сахиулах;

4. Хорио цээр, хязгаарлалтын бүсэд байгаа хүн амын дунд нийгмийн хэв журам сахиулах, гэмт хэрэг гарахаас урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авах.

Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон үед иргэн, хуулийн этгээдийн хүлээх үүрэг

1. Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон үед холбогдох хууль тогтоомж, шийдвэрийг дагаж мөрдөх.

2. Мал эмнэлгийн үзлэг, сэргийлэх тарилгад мал, тэжээвэр амьтнаа бүрэнхамруулах, шаардагдах хашаа, байр, хүн хүчээр хангах, малыг байнгын хариулгатай байлгаж, арчилгаа, маллагааг сайжруулах.

Хорио цээр, хязгаарлалт тогтоосон нутаг дэвсгэрт хориглох зүйл

1. Зөвшөөрөгдсөнөөс бусад газраар хүн, мал, тэжээвэр амьтан, тээврийн хэрэгсэл орох, гарах, дамжин өнгөрөх;

2. Мэргэжлийн болон эрх бүхий байгууллагын зөвшөөрөлгүйгээр бэлчээр, нутагсэлгэх, хүн, мал, тэжээвэр амьтан, тээврийн хэрэгслийн шилжилт, хөдөлгөөн хийх, нийтийг хамарсан арга хэмжээ зохион байгуулах, хүн, мал, амьтны бөөгнөрөл бий болгох;

3. Мал, амьтны гаралтай түүхий эд, бүтээгдэхүүн, малын тэжээл бэлтгэх, тээвэрлэх, ахуйн хэрэглээнд мал нядлах;

4. Өвчтэй мал, амьтны хашаа, байр, тоног төхөөрөмжийг халдваргүйжүүлэлгүйгээр хэрэглэх, малын хашаа, байранд мал эмнэлэг, хяналтын ажилтны зөвшөөрөлгүйгээр гадны хүн оруулах;

5. Халдварын голомтын болон сэжигтэй бүсэд мал, амьтныг нийлүүлэх;

6. Халдварын голомтын болон сэжигтэй бүсэд үйлчилдэг авто тээврийн хэрэгсэл, ердийн хөсгийг халдваргүйтэхгүйгээр тайван бүсэд тээвэр хийлгэх.

7. Голомтод ажилласан мэргэжлийн ангийн ажилтанд олгох цалин хөлс, нөхөн төлбөр

8. Олон улсын хөл хориот өвчний голомтод гэнэтийн дайчилгаагаар ажилласан эрүүл мэндийн ажилтаны цалин хөлсийг 3 дахин нэмэгдүүлж, дайчилгааг зохион байгуулсан газраас голомт цомхотгосноос хойш 1 сарын дотор олгоно.

9. Эрүүл мэндийн ажилтан олон улсын хөл хориот өвчний голомтод ажиллаж халдвар авсны улмаас болон өвчтөнд эмнэлгийн яаралтай тусламж үзүүлэх үүргээ гүйцэтгэх үедээ гадны шалтгаанаар амь насаа алдвал ар гэрт нь түүний 3 жилийн цалин хөлстэй тэнцэх хэмжээний нөхөн төлбөрийг 1 удаа, хөдөлмөрийн чадвараа түр алдах буюу тахир дутуугийн зэрэг тогтоогдвол тэтгэмж, урьд авч байсан цалин хөлсний зөрүүг тэтгэмж авч байгаа хугацаанд ажил олгогч олгоно.

10. Энэ нь олон улсын хөл хориот өвчний голомтод болон эмнэлгийн яаралтай тусламж үзүүлэх ажилд дайчлагдан ажилласан иргэнд мөн адил хамаарна. Харин дайчлагдан ажилласан иргэн нь тогтмол ажил эрхэлдэггүй бол цалин хөлсийг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээгээр тогтооно.

11. Малын гоц халдварт өвчний голомтод дайчилгаагаар ажиллах малын эмч, мал зүйчийг хөдөлмөр хамгааллын хувцас, хэрэглэлээр хангах, тэдний томилолтын зардлыг ердийн үеийнхээс 3 дахин нэмэгдүүлж дайчилгааг зохион байгуулсан байгууллага олгоно.

12. Малын эмч, мал зүйч малын гац халдварт өвчний голомтод ажиллаж халдвар авсны улмаас буюу албан үүргээ гүйцэтгэх үедээ амь насаа алдвал түүний ар гэрт албан тушаалынх нь 3 жилийн цалинтай тэнцэх хэмжээний нэг удаагийн мөнгөн тэтгэмжийг ажил олгогч олгоно.

13. Голомтод ажилласан онцгой байдлын асуудал эрхэлсэн байгууллагын албан хаагч болон иргэнд томилолтын зардлыг ердийн үеийнхээс гурав дахин өсгөж олгоно.

Хорио цээрийн бүсийг тогтоох аргачлал мал амьтны гоц халдварт өвчин гарсан үед хорио цээрийн дэглэм тогтоох бүийг мэргэжлийн байгууллагын санал, дүгнэлтийг үндэслэн аймаг, орон нутгийн засаг даргын захирамжаар тогтооно. Хорио цээрийн дэглэм тогтоох нутаг дэвсгэрийг дараахь 4 бүсэд хуваана.

А. Халдварт өвчний голомтын бүс /голомт/. Гоц халдварт, халдварт өвчин анх гарсан нутаг дэвсгэрт бэлчээр, ус нэгтэй нэг ба хэд хэдэн хот айл, байран маллагааны цогцолборыг бусад хот айл, цогцолбороос тусгаарлан хамгаалалтанд авч хүн, мал, тээврийн хэрэгслийн шилжилт хөдөлгөөнийг бүрэн хориглосон бүсийг хэлнэ.

Б. Сэжигтэй бүс. Бэлчээр, ус тусгаар боловч халдварын голомттой хил залгаа оршдог, уг өвчний халдвар авсан байж болзошгүй хэдий ч өвчний ил шинж тэмдэг илрээгүй байгаа хот айлуудыг хамруулан хорио цээрийн онцгой дэглэм тогтоосон бүсийг хэлнэ. Тус бүсэд байнгын харуул, пост ажиллуулна. Сэжигтэй бүсийн өргөн 10 км-ээс доошгүй байх бөгөөд айлуудын байршил, тухайн бүс нутгийн онцлогоос хамаарч дээрх зай өөр өөр байдаг.

В. Хамгаалалтын дархлаажуулсан бүс өвчний халдвар эхэлсэнээс хойш голомтын ба сэжигтэй бүсээс хүн, мал тухайн нутаг дэвсгэрт орж ирээгүй байгаа хот айлуудыг хамруулан сэжигтэй бүсийн заагаас гадна талд тогтооно. Хамгаалалтын бүсийн өргөн сэжигтэй бүсээс 10 км зайд орших бөгөөд өдрийн цагаар хөдөлгөөнт эргүүл томилон ажиллуулна.

Г. Эрүүл бүс хамгаалалтын бүсийн заагаас гадна орших өвчний халдвар дамжин тархах эрсдэл бага боловч өвчний тархалтаас урьдчилан сэргийлж дархлаажуулсан эрүүл мал бүхий нутаг дэвсгэрийг хэлнэ. Нэг сумын нутаг дэвсгэр дээр хоорондоо зайтай хэд хэдэн голомт үүссэн нөхцөлд тус бүрд нь дээрхи бүсүүдийг тогтоох бөгөөд голомтууд ойртох тусам тэдгээрийг нэгтгэн нэг голомтод хамруулна.